

CAPITOLUL 1

TRADIȚII

Uneori, anarhismul este definit, strict etimologic, prin identificarea rădăcinilor doctrinei în termenul din greaca veche, *anarchia*, tradus aproximativ ca „guvernarea nici-unuia”. Anarhiști autodeclarați au recurs la această definiție, pentru a atrage atenția asupra opresiunii pe care pretindeau că o exercită guvernarea și asupra egalității pe care o susțineau. În timp ce monarhiștii acceptă guvernarea, anarhiștii o vor a nimănui. Acesta constituie un manifest puternic, ușor de înțeles, dar care situează anarhismul într-un cadru de guvernare ce folosește respingerea anarhismului pentru a se justifica. Astfel, anarhia devine sursă a dezordinii, ceea ce se aplică și în gândirea politică. Concepția dominantă este aceea conform căreia oamenii își doresc să evite neplăcerile sau violența anarhiei și, având înțelepciunea (unică, ni se spune) de a o face, acceptă să fie guvernați. Anarhia este sistemul de care se feresc, cel care implică haos, uneori justiție exercitată personal, alteleori mulțimi care dictează și imposibilitatea de a garanta pacea sau securitatea.

În acest context, cum ar trebui analizat anarhismul? Identificarea unui punct de plecare potrivit spiritului subiectului este dificilă, deoarece anarhiștii se opun categorizării mișcărilor și principiilor lor, privind cu suspiciune încercările de a defini originile anarhismului în timp sau spațiu și respingând relatări selective, care aduc în atenție anumite figuri istorice. De ce? Pentru că etichetarea seamănă cu încercarea de a trasa limite pe care anarhiștii nu le-au fixat, iar identificarea originilor pare un neavenit prim pas către construirea ideologică a unui set de tradiții fixe, pe care

anarhiștii preferă să le vadă ca fiind fluide, permeabile; de asemenea, a data și a localiza nașterea anarhismului prin apariția anumitor grupări este arbitrar și exclusiv, ceea ce implică un eurocentrism părtinitor, exagerat și denaturat prin identificarea unor indivizi sau texte-cheie. În mare, efectul ar consta în atribuirea invenției anarhismului unui grup de indivizi – de regulă, bărbați albi – care au articulat inteligent o idee și au răspândit-o.

Am menționat că anarhismul a apărut ca mișcare distinctă la jumătatea secolului XIX, în Europa – Franța, Germania, Italia și Spania -, într-o perioadă a dominației statului. Aceasta nu înseamnă că a apărut ca ideologie deja definită sau fixată geografic în această parte a lumii. Ceea ce doresc să sugerez este că anarhismul a apărut prin implicarea altor mișcări radicale și progresiste, în opoziție cu forțele conservatoare și reacționare, circumstanțe care i-au oferit o dimensiune politică aparte. Anarhiștii au ajuns să fie diferențiați de non-anarhiști prin reacția la anumite probleme și evenimente, frecvent identificați prin expulzarea din alte grupări politice și prin direcționarea protestelor către instituții religioase și guvernamentale.

O a doua opinie se referă la elaborarea anarhismului atât de către critici, cât și de personalități precum P.-J. Proudhon, Michel Bakunin, Louise Michel și John Most, care se identificau, cu mândrie, drept anarhiști. Primii considerau că scrierile și acțiunile acestor anarhiști erau foarte importante pentru eșafodajul ideologic. Unii dintre primii analiști au înțeles existența unei legături între principiile anarhiștilor și mișcările cu care erau asociați. Chiar dacă recunoșteau că anarhismul nu reprezenta o filosofie convențională, își direcționau atenția spre un număr redus de personalități. Astfel, în timp ce domeniul studiilor anarhismului este extrem de larg (fără declarații-cheie, modalități primare sau localizări specifice ale acțiunilor, doar nesfârșite exemple de rezistență, reacție și reconfigurare), se poate vorbi, totuși, de tradiții anarhiste. Anarhismul a căpătat formă prin multiple istorii și experiențe explicit anarhiste, a căror

marcă, atribuită de susținători și oponenți totodată, le fixează ca atare în timp și spațiu.

Anarhismul și Internaționala

Destrămarea, în 1872, a Asociației Internaționale a Oamenilor Muncii (IWMA sau Prima Internațională) este considerată momentul de cotitură a mișcării anarhiste europene. În istoriile socialismului, ruptura este văzută ca punctul în care mișcarea s-a împărțit în grupări separate, una marxistă și una anarhistă, ceea ce constituie o simplificare. Semnificația colapsului Primei Internaționale a crescut odată cu adâncirea ostilităților dintre anarhiști și marxiști, fapt evident atunci când este privit retrospectiv. Separarea a făcut ca definirea drept socialiști să fie evazivă, dar momentul ei s-a dovedit important pentru dezvoltarea ulterioară a socialismului. Pentru cei ce au adoptat eticheta de anarhiști, colapsul IWMA a cristalizat înțelegerea unei stări de fapt, care fusese abordată doar în termeni abstracti până atunci.

Prima Internațională fusese fondată la Londra, în 1864, de lideri englezi și francezi ai grupărilor muncitorești, în scopul de a avansa lupta împotriva exploatării. Membrii săi erau dedicați unui număr de principii, din care două ies în evidență: ideea că lupta pentru emancipare nu poate fi dusă decât de muncitori înșiși și convingerea că egalitatea de clasă transcende diferențele de culoare, religie sau naționalitate, aceasta constituind premisa internaționalității. În afara acestor reguli generale, puține alte concepte conlucrau la unitatea IWMA și, de-a lungul timpului, Asociația a fost afectată de facțiuni rivale și dispute.

În 1872, a avut loc o dispută, care se pregătea să izbucnească încă din ultima parte a anilor 1860, între Karl Marx și Michael Bakunin. Marx era lider călăuzitor al Internaționalei, ales în consiliul executiv în 1864. Bakunin, de asemenea, se bucura de un imens prestigiu, în urma prezenței pe baricade în evenimentele din 1848, a evitării a două

condamnări la moarte, în 1850 și 1851 și a evadării din Siberia, zece ani mai târziu. Odiñoară asociat cu Marx, Bakunin nu mai era un apropiat al acestuia în anii 1870. El s-a alăturat secțiunii din Geneva a IWMA în 1868, ca lider al unei grupări separate, Alianța Democrației Socialiste și l-a acuzat pe Marx de a fi încercat să submineze autonomia componentelor federale ale Asociației, prin întărirea controlului executiv. De asemenea, susținea că Marx se înșală când încearcă să realizeze revoluția prin intermediul organizării partidelor politice. Chiar dacă la timpul respectiv posibilitatea de a înființa partide socialiste în Europa era redusă, Bakunin obiecta din principiu, convins că implicarea instituțiilor legislative va diminua ardoarea revoluționară a celor oprimați și o va înregimenta sistemului care autoriza exploatarea și opresiunea.

Pe lângă aceste diferențe de opinii legate de organizare și strategie, exista și o dispută teoretică asupra dinamicii schimbărilor istorice, statului, proprietății private și clasei sociale. În cercurile socialiste, aceste concepte făceau parte din vocabularul uzual, dar aveau înțeles diferit, de la o persoană la alta, după cum era și cazul lui Marx și al lui Bakunin.

Criticile lui Bakunin veneau după o întâlnire între Marx și Pierre-Joseph Proudhon, în anii 1840, acesta din urmă fiind primul scriitor care a adoptat în manieră pozitivă epitetul de anarhist pentru a-și descrie politica. Binecunoscut ca autor al lucrării *What is Property?*, Proudhon era un fost tipograf, jurnalist și scriitor devenit faimos în Franța ca susținător a auto-organizării muncitorilor, în timpul celei de-a doua Republici franceze (1848-51). Preluarea, de către Bakunin, a unora dintre argumentele lui Proudhon a părut să solidifice separarea de bază între anarhiștii și marxiștii Internaționalei, dar liniile de conflict erau ceva mai neclare de atât. Anterior, Marx ridiculizase propunerile lui Proudhon în domeniul economic și atrăsese atenția asupra modurilor diferite în care înțelegeau schimbările istorice care, în opinia sa, erau determinate economic. Perspectiva materialistă a lui Marx vedea inovațiile în producție ca supărătoare pentru

echilibrul de putere existent. Grupurile care beneficiau de introducerea de noi tehnologii și care dețineau putere economică vor încerca să-și asigure beneficiile aduse de acestea prin preluarea mecanismelor statului, vor lupta pentru putere politică și se vor confrunta cu elitele existente, care se foloseau de bani și avere pentru a-și consolida avantajele. În viziunea lui Marx, această confruntare era revoluționară și reprezenta energia progresistă a luptei de clasă. Proudhon era și el un revoluționar, dar nu adera la ideea luptei de clasă și respingea determinismul economic din viziunea lui Marx.

Proudhon susținea că Marx a descris eronat caracterul puterii economice și politice. Pentru el, puterea economică deriva din posibilitatea de a afirma dreptul exclusiv la deținerea de proprietăți. Acest aspect era prevăzut de lege și impus de violența conferită statului (poliție, armată, justiție). El îi dădea dreptate lui Marx în afirmarea existenței diferitelor tipuri de proprietate, modificate în timp, dar credea că transformarea revoluționară autentică depindea de abolirea drepturilor excluzive la proprietate privată și de destrămarea sistemelor de guvernare care le garantau. Ca și Marx, Proudhon era un materialist, dar ideea lui de reformă legală îl făcea să pară un idealist în ochii lui Marx. Acesta îl considera un utopianist, care se înșela când afirma posibilitatea de a schimba lumea prin schimbarea concepției legale de proprietate.

Care era poziția lui Bakunin în toate acestea? Destul de surprinzător, susținea viziunea lui Marx asupra idealismului lui Proudhon și s-a declarat un adept al istoriei materialiste. Totuși, credea că Marx avea o concepție prea îngustă a materialismului, ceea ce îl făcea să aprecieze greșit implicațiile transformărilor revoluționare. Situându-se alături de Proudhon împotriva lui Marx, Bakunin critica teoria lui Marx din perspectiva instituțiilor gemene ale proprietății private și statului.

Conform lui Bakunin, Marx era interesat, în principal, de studierea modificărilor din tiparele proprietății și a dinamicii luptei de clasă, ceea ce reprezenta o contribuție importantă. Marx

explicase apariția noii burghezii industriale, arătând cum această nouă clasă socială eliminase vechea aristocrație, a cărei putere rezida în averea funciară și cum a creat o nouă clasă, aceea a proletariatului, care își va urmări interesele prin lupta revoluționară împotriva capitalismului. Deși admitea geniul lui Marx în această privință, Bakunin îl acuza de a fi fost orbit de propria analiză. Mai presus de toate, Marx eșuase în a acorda atenție statului, și aici Proudhon avea dreptate. Marx definea statul în manieră prea restrictivă, drept instrument al conducerii de clasă; oricine controla economia, controla și aparatul politic. Această viziune sublinia puterea coruptă a burgheziei și parțialitatea legii, dar subestima, eronat, conform lui Bakunin, puterea independentă, opresivă, a statului. Pentru Marx, revoluția însemna control asupra proprietății mijloacelor de producție, prin control al proletariatului asupra mașinării de stat. Bakunin credea că lui Marx îi era imposibil să conceapă că, atâta timp cât statul rămâne intact, revoluția va fi atrofiată. Controlul mijloacelor de producție ar presupune egalitate de clasă, eliminând puterea economică a burgheziei, dar nu ar înlătura ierarhia – muncitorii ar fi, în continuare, supuși legii, lucrând pentru stat, în loc să lucreze pentru deținătorii de capital privat. Din perspectiva lui Bakunin, Marx explicase procesul schimbării revoluționare, dar noțiunea sa de luptă de clasă restrângea înțelegerea a ceea ce implica transformarea socialistă.

La conferința de la Haga a Internaționalei, din 1872, Marx a orchestrat expulzarea lui Bakunin, punând astfel bazale diviziunii primare a mișcării socialiste care nu a fost niciodată clară sau completă. Neînțelegerile persistente privind implicațiile teoriei politice au făcut ca limitele ideologice să rămână fluide și nesigure ani de zile. Dezacordul teoretic dintre Bakunin și Marx n-a fost niciodată lămurit, iar discuțiile despre clasă, stat și schimbările istorice n-au încetat în mișcarea socialistă. Chiar și poziționându-se de o parte sau de alta, unii din socialiștii marxiști au descoperit că susțineau poziții care fuseseră etichetate drept anarhiste. La fel, unii din susținătorii lui Bakunin continuau să se definească drept marxiști. În 1881,

când s-a pus problema organizării unei Internaționale anarhiste, câțiva dintre anarhiști au argumentat că vechea asociație n-a încetat să existe¹. Cu toate acestea, din punct de vedere al apariției anarhismului, colapsul organizațional al IWMA rămâne semnificativ.

Ca efect imediat al scindării, organizațiile locale s-au realiniat. Federația din Jura a Internaționalei s-a alăturat lui Bakunin, inaugurând o nouă Internațională, la o întâlnire în St. Imier, Elveția, care a avut loc la câteva zile de la conferința de la Haga. Pentru a o deosebi de cea inițială, susținătorii lui Bakunin au numit-o „Internaționala anti-autoritate”, dar fără a întrerupe relațiile cu IWMA. Curând după aceea a fost adoptată eticheta anarhistă. Cercetătorul american Richard Ely, fin observator al socialismului european, argumenta că Bakunin a format „o nouă Internațională ... bazată pe principii anarhiste”, înlocuind Consiliul general cu unul federal, ceea ce însemna că „organul central (nu autoritatea) se schimbă în fiecare an” și, mai mult, „fiecare teritoriu era liber să desfășoare activitatea în stil propriu, și fiecare nucleu individual, respectiv organizație locală, era liber să participe sau nu”².

Până în 1877, programul anarhist începuse să capete formă. Secțiunea din Geneva a federației din Jura propunea patru puncte principale: abolirea statului, absentism politic, respingerea candidaturilor muncitorești, diverse mijloace de propagandă, în special propagandă prin fapte³. Ultimul punct, ulterior legat de acte individuale de violență, reprezenta angajamentul de a transmite principiile anarhiste, prin exemplu, numeroșilor muncitori neinformați. În 1881, au avut loc două mari conferințe anarhiste, prima în Londra, a doua în Chicago. În Europa, anarhismul constituia o prezență puternică în Belgia, Franța, Spania, Elveția și Italia. Organizații anarhiste existau și în Germania, Argentina, Cuba, Egipt și Mexic, iar în 1872 o secție a Internaționalei bakuniste a fost înființată la Montevideo⁴. În America de Nord, emigranții europeni erau concentrați la Chicago și New York, care au devenit centre importante.

În 1889, înființarea celei de-a doua Internaționale a formalizat scindarea organizațională a mișcării socialiste. La prima întâlnire au participat și anarhiști, invitați cu reticență. La Congresul Internaționale a Doua, din 1893, a fost acceptată moțiunea de a exclude anarhiștii de la viitoarele întâlniri și participarea socialiștilor la competiția electorală, ca tactică revoluționară. Decizia de a-i exclude pe aceia care refuzau această direcție (inclusiv angajamentul de a lupta pentru schimbări revoluționare strict prin metode constituționale) constituia un instrument ineficace pentru a diferenția între anarhiști și disidenți marxiști. Chiar și Lenin a fost prins în capcana anarhistă a Internaționalei a Doua. Totuși, semnificația doctrinară a dezintegrării IWMA era întărită, ca și victoria politicii lui Marx, în mișcarea socialistă revoluționară internațională.

Colapsul organizațional al IWMA a fost resimțit și în mișcările literare. În anii ce au urmat morții lui Bakunin, din 1876, a apărut o pletoră de pamflete, care îl proclamau fondatorul socialismului revoluționar autentic și îl calificau pe Marx drept un manipulator machiavelic. Anarhiști de frunte, în special Peter Kropotkin, au fost motivați în a-și teoretiza ostilitatea față de marxism și de a stabili limite clare între socialismul anarhist și cel non-anarhist. Spre finalul secolului XIX, anarhiștii se refereau la marxism ca la un socialism de stat. Chiar dacă aceste situații lăsau în continuare loc pentru confuzii, iar împărțirea IWMA lăsase în urmă unele grupări, unele secțiuni anarhiste îl vedeau pe Marx, din ce în ce mai mult, ca trădător al angajamentului la auto-emancipare; prin urmare, considerau că anarhiștii sunt cei responsabili de impunerea și apărarea scopurilor și valorilor Internaționalei, prin menținerea propriilor organizații.

Comuna din Paris și afacerea Haymarket

În calitate de exponenți anti-autoritate ai politicii IWMA, anarhiștii au elaborat implicațiile poziției lor făcând referire la două evenimente-cheie: Comuna din Paris, din 1871, și afacerea Haymarket, din 1886. Aceste două episoade au fost mobilizatoare pentru anarhiști în primii ani ai mișcării europene și au fost comemorate în publicațiile și întâlnirile lor anuale.

Ca expresie, Comuna din Paris se referă la o serie de evenimente din Franța, de la finalul războiului franco-prusac, din 1870-71, ultimul dintre cele trei războaie pentru unificarea Germaniei orchestrate de Otto von Bismarck, care a dus la prăbușirea celui de-al doilea Imperiu al lui Napoleon III și la apariția celei de-a treia Republici franceze. Comuna a fost declarată în martie 1871, după catastrofica înfrângere a armatei franceze și asediul din septembrie 1870. Parizienii au refuzat să dea curs cererilor guvernului provizoriu al Republicii, condus de Adolphe Thiers, care se afla în negocieri cu Bismarck. Refuzul a fost însoțit de rezistență armată, suprimată brutal de guvern. Dejucând planul lui Thiers de a dezarma orașul, muncitorii strânși în zone ca Montmartre, Belleville și Buttes-Chaumont au împiedicat trupele guvernamentale să confişte tunul Gărzii Naționale. Înarmați, au ridicat baricade și au raliat în apărarea orașului republicani de stânga, adepți ai lui Proudhon și alți revoluționari socialiști. Aceștia au fost comunarzii. După cum arăta istoricul John Merriman, rezistența a rezultat în cel mai mare masacru din Europa secolului XIX: 20.000 de parizieni au pierit în Săptămâna sângeroasă din mai 1871. Mii de alți comunarzi au fost deportați în Noua Caledonie, amnistiați abia după zece ani.

Celălalt eveniment anarhist, afacerea Haymarket, a început cu un protest în Haymarket Square, din Chicago, în 4 mai 1886 și s-a încheiat cu execuția a patru anarhiști, în noiembrie 1887. Întâlnirea din Haymarket fusese planificată în urma uciderii de

către poliție a unor muncitori participanți la greva din 3 mai, de la fabrica McCormick, care susțineau campania națională pentru ziua de lucru de 8 ore. Când poliția a încercat să împrăștie mulțimea din Haymarket, explozia unei bombe a omorât un polițist și a rănit alți câțiva. Poliția a deschis focul asupra mulțimii și, în agitația care a urmat, șapte alți polițiști au fost omorâți. Au fost arestați șapte anarhiști: George Engel, Samuel Fielden, Adolph Fischer, Louis Lingg, Oscar Neebe, Albert Parsons, Michael Schwab și August Spies, activi în rețeaua socialistă din Chicago și cunoscuți ca radicali și sindicaliști. Au fost judecați pentru instigare la atentat, nu ca autori ai acestuia, și au fost găsiți vinovați. Influențarea juriului, incompetența juraților, ignorarea fundamentului legal al dovezilor și parțialitatea judecătorului au asigurat victoria acuzării. Cazul a stârnit proteste internaționale împotriva erorilor procedurale și, în cele din urmă, s-a ajuns la apel. Acesta a eșuat, iar erorile judiciare nu au fost recunoscute decât în 1893. John Altgeld, guvernatorul de Illinois, care a anulat verdictele originale, nota că judecătorul Gary s-a dovedit de o „ferocitate” și un „servilism ... fără egal în istorie”⁵. Prin comparație, judecătorul englez Jeffries, cunoscut în secolul XVII prin condamnările la spânzurătoare, putea fi considerat moderat. Decizia lui Altgeld a dus la eliberarea din închisoare a lui Fielden, Schwab și Neebe, dar venea prea târziu pentru Parsons, Spies, Engel și Fischer, care fuseseră executați, ca și pentru Lingg, care se sinucisese în închisoare, în așteptarea execuției.

Ce anume făcea aceste evenimente atât de importante pentru anarhiști, după dezintegrarea IWMA? Adepții lui Proudhon fuseseră o forță importantă a Comunei. Prietenul lui Proudhon, artistul Gustave Courbet, a fost instigatorul dărâmării columnei din Place Vendôme. Câțiva comunarzi de frunte, printre care Louise Michel și Elisée Reclus, au devenit ulterior figuri importante ale mișcării anarhiste, deși Comuna nu a fost o inițiativă exclusiv anarhistă. Cei care au luptat pe baricade se identificau cu numeroase tradiții revoluționare. Mai mult, publicarea de către Marx a declarației oficiale a Consiliului

general al IWMA, *Civil War in France*, lega puternic Comuna de Doctorul roșu, după cum era poreclit Marx în presa britanică. Atât marxiștii, cât și anarhiștii aveau motive să pretindă un rol în evenimentele Comunei.

Prin contrast, afacerea Haymarket a fost evident anarhistă. Acuzații au fost arestați tocmai pentru că erau anarhiști. Procurorul Julius Grinnell concepușe o strategie pentru un proces al anarhismului, iar acuzații au răspuns în consecință. Albert Parsons, cel mai carismatic dintre așa-numiții martiri din Chicago, a ținut o argumentație de 8 ore în fața Curții, în care susținea că acuzații se află acolo pentru principiile în care cred, și nu pentru ceva ce ar fi înfăptuit. Și ceilalți acuzați au ținut discursuri în care explicau și apărau anarhismul, mai mult decât propria nevinovăție. Risipind orice îndoieli asupra motivelor condamnării lor, Engels a strigat „Trăiască anarhia!”, chiar înainte ca trapa eșafodului să se deschidă. Ultimele sale cuvinte și declarațiile finale au fost reproduse pe larg în publicațiile anarhiste.

Brutalitatea și nedreptatea acțiunilor guvernamentale reprezintă firul care leagă aceste două evenimente. În replică față de violența dezlănțuită de Comună și de afacerea Haymarket, anarhiștii au susținut că, astfel, au fost dezvăluite limitele republicanismului și ale liberalismului european. Pentru cei din mișcarea anarhistă în formare, evenimentele au relevat continuitatea dintre regimurile existente și tirania și absolutismul pe care revoluțiile secolelor XVII și XVIII, din Anglia, America și Franța se presupunea că le eliminaseră. Aparent, lupta de clasă era la fel de violentă în aceste state, aparent virtuoză, iluminate, precum fusese și în regimurile autocrate pe care republicanii și liberalii le dezavauau. Nici Franța, nici America nu erau Rusia, unanim percepută ca „bolnavul Europei”; cu toate acestea, Parisul și Haymarket demonstraseră că pretinsa toleranță a statului era falsă. Critica anarhistă susținea că republicile progresive legitimau opresiunea de stat, ceea ce era la fel de nedrept ca tot ceea ce existase înainte. După cum scria Louise Michel la întoarcerea din Noua Caledonie,

„Revoluția socială a fost sugrumată. Într-o Franță ai cărei conducători se proclamă, mințind, republicani, «oportunismul» lor a trădat fiecare vis al nostru”⁶.

Manifestul din Pittsburgh, carta mișcării revoluționare americane, elaborat de John Most în 1883, folosea limbajul Declarației de Independență pentru a promova cauza anarhistă împotriva burgheziei tiranice, „susținând nu doar dreptul, dar și datoria de a răsturna o guvernare despotică”⁷. Afacerea Haymarket a amplificat cruzimea autorităților legitime. La prima comemorare a execuțiilor, publicația anarhistă londoneză *Freedom* compara procesul anarhiștilor cu cel al lui Algernon Sidney, politicianul republican englez acuzat de trădare împotriva lui Charles II, în 1683. Conform editorialului, acuzația de „conspirație constructivă” reprezenta o reluare, de către democrația americană, a „periculosului instrument al despotismului” și o întoarcere la „cele mai nefaste zile ale absolutismului monarhic”⁸. În aceste false regimuri egaliter, la fel ca în monarhiile pe care le înlocuiseră, nu exista perspectiva ca oamenii de rând să se bucure de libertate și egalitate. Referindu-se la Comună, Kropotkin comenta: „În Franța nu mai sunt posibile iluzii în ceea ce privește guvernările”⁹.

Critica anarhistă a statului

Comuna și Haymarket erau semnificative din două motive importante. Comuna, în special, cristaliza critica statului, pe care Bakunin o exprima pe scurt în dezbaterile sale cu Marx. Apoi, ferocitatea reacției guvernamentale la anarhism i-a convins pe anarhiști că guvernarea însemna violență. Împreună, cele două evenimente le-au oferit acestora o perspectivă distinctă asupra statului și un model pentru alternativa anarhistă a non-statului.

În *The Paris Commune and the Idea of the State*, Bakunin ataca socialismul marxist, argumentând că evenimentele Comunei fuseseră o expresie a anti-autorității, căreia i se

opuneau acele secțiuni ale IWMA influențate de Marx și pe care forțele lui Bismarck doriseră să o înăbușe. În Paris, politica antagonistă a IWMA și forțele reacționare responsabile de înfrângerea Comunei au fost convergente, axându-se, în special, pe implicațiile activismului socialist. Bakunin scria că efectul de durată al războiului civil din Franța era fixarea graniței dintre „comunismul științific”, dezvoltat de Marx și de „școala germană”, pe de o parte, și socialismul revoluționar” din „țările latine”, pe de altă parte¹⁰. Pentru Bakunin, socialismul autoritar era o variantă a republicanismului revoluționar. Comentariul lui Marx vis-à-vis de Comună, *The Civil War in France*, declarație oficială a Consiliului general al IWMA, argumenta: „pur și simplu, clasa muncitoare nu poate stăpâni mașinăria de stat deja alcătuită și s-o folosească în scopuri proprii”¹¹. Îndoindu-se de sinceritatea lui Marx, Bakunin afirma că acesta încă își imagina că revoluția necesita ca reprezentanți ai proletariatului să-și exercite puterea în numele celor exploatați, violența statului urmând să se exercite în apărarea intereselor clasei proletare. Acest model presupunea identificarea muncitorilor cu reprezentanții lor, ceea ce era atât implauzibil, cât și supărător, pentru că replica forme de guvernare existente, chiar dacă reformulate, pentru a se potrivi dorințelor unui grup social exploatat în prezent.

În 1905, Peter Kropotkin ducea mai departe argumentația lui Bakunin. Bakunin identificase corect faptul că triumful statului militarizat al lui Bismarck, în 1871, era în același timp „triumful socialismului de stat german”¹². Subliniind legătura dintre Comuna din Paris și secțiunile „latine” ale IWMA, ca și legătura dintre înfrângerea Comunei și statalitatea germană, Kropotkin susținea că politica lui Marx era congruentă cu strategia de unificare a lui Bismarck și concluziona că socialismul autoritar era o expresie a imperialismului german.

Această critică inflamatoare a organizării cu tentă statală circula deja în mișcările anarhiste la momentul în care politizarea procesului Haymarket le-a oferit o platformă pentru avansarea altei critici anarhiste anti-stat. Anarhiștii din Chicago s-au

folosit de concepțiile greșite privind anarhia pentru a atrage atenția asupra disfuncționalității normelor în vigoare. Fiecare din acuzați a susținut că respingerea de către Curte a anarhiei în numele civilizației era dependentă de acceptarea necondiționată a regulilor, în beneficiul burgheziei. Louis Lingg explica: „Anarhia presupune absența oricărei dominări sau autorități a unui om asupra altuia și, totuși, numiți asta «dezordine». Numiți «dezordine» un sistem care nu are nevoie de o «ordine» apărută de hoți și ticăloși”¹³.

Beneficiile care reveneau burgheziei erau numeroase, în principal statut, avere și tihnă. Precum numeroși anarhiști, Albert Parsons credea că puterea de a dobândi plus-valoare de la muncitori explica acest avantaj. Proprietarii de pământ și utilaje îi puteau plăti pe muncitori pentru timpul de lucru și beneficiau de valoarea adițională a produselor și serviciilor create de munca lor. Parsons susținea că această putere era bazată pe un sistem de proprietate creat de dreptul la proprietate privată, argument aparținând lui Proudhon. Diferențiind între dreptul exclusiv la proprietate privată (proprietate în stăpânire) și dreptul temporar la proprietate (proprietate în folosință), Proudhon susținea că primul restrângea proprietatea la cei care o revendicaseră primii și la beneficiarii lor, în timp ce, pentru toți ceilalți, era de neatins. Prin contrast, dispărând revendicările exclusive, proprietatea era disponibilă tuturor. Regimul existent era greșit în principiu și nedrept în practică. Ca răspuns la acuzația de instigare, Samuel Fielden a prezentat o versiune proprie a teoriei lui Proudhon:

Am spus că trebuie abolit sistemul proprietății private. Dl. English susține că am spus „sistemul nu are milă; deci voi trebuie să aveți”. Probabil dacă am spus „nu are milă”, nu am formulat ultima parte în acest fel. Pesemne că am spus „prin urmare, voi nu trebuie să aveți nicio milă”. Se îndoiește cineva de faptul că sistemul este nemilos? Nu-și urmărește oare cursul firesc, indiferent cine are de suferit și cine beneficiază de pe urma lui? Sistemul proprietății private, în opinia mea, nu poate servi decât

interesele câtorva, este nemilos și nu se oprește din acest considerent. Nu o poate face firesc. Deci voi nu trebuie să aveți milă față de sistemul proprietății private¹⁴.

Aruncând acuzația de lipsă de civilizație celor care le-o aduseseră, anarhiștii descriau legăturile create de sistemul de proprietate ca tiranice și înrobitoare. În contextul abolirii sclaviei în America, în 1865-66, și al emancipării șerbilor, care eliberase aproximativ 20 de milioane de „suflete” în Rusia, în 1861, aceasta reprezenta o afirmație controversată. Din perspectiva anarhiștilor, aceste acte formale de eliberare lăsaseră intactă relația dintre stăpân și sclav. Invocând sclavia, nu încercau să echivaleze moral condiția de sclav cu aceea de sclavie plătită, ci să atragă atenția asupra cadrului instituțional care permitea ambelor forme de stăpânire să prospere. Când Harriet Jacobs, o negresă eliberată, care trăia în Statele libere, unde sclavia era interzisă, a descoperit că banii nu erau cheia pentru accesul la vagoanele de clasa I din trenul de la Philadelphia spre New York, a comparat segregarea instituțională din nord cu libertatea din sud, respectiv permisiunea „de a călători într-o cutie murdară, în spatele albilor”. Constata, cu tristețe, continuitatea rasismului în America și că „nordul a imitat sclavia”¹⁵. Abolirea legilor care permiteau deținerea de sclavi modifica dar nu elimina situația. Slavii erau emancipați, dar nu erau liberi, aveau drepturi, dar continuau să fie oprimați și exploatați.

La fel, anarhiștii susțineau că absolutismul fusese eliminat, dar că stăpânirea și tirania rezistau. Sclavia și stăpânirea descriau cultura civică a „noii lumi”, care, pentru anarhiști, semăna foarte mult cu aceea a vechii ordini. Declarând că „abolirea sistemului de servitute a însemnat implementarea sistemului de servitute plătită”, Parsons îl cita pe Shakespeare:

În „Neguțătorul din Veneția”, Shylock spunea în sala de judecată „îmi răpești viața când îmi iei mijloacele de trai”. În prezent, mijloacele de trai au fost monopolizate; cele necesare existenței aparțin câtorva. Pământul, mijloacele de producție și

comunicare, resursele de trai sunt proprietate privată, iar proprietarii pretind tribut de la cei ce nu au.

Felul în care foștii stăpâni de sclavi acceptaseră termenii abolirii era, pentru Parsons, relevant pentru adevărul acestui concept. El explica:

În sistemul sclaviei plătite, sclavii își aleg stăpânul, înainte stăpânul alegea sclavul, astăzi, invers. Sclavul este obligat să găsească un stăpân ... schimbarea sistemului industrial ... în problema sistemului sclaviei din sud, a așa-numitului „muncitor liber” și a salariilor lor a adus beneficii neîndoielnice foștilor stăpâni de sclavi, care nu s-ar mai întoarce la vechiul sistem, pentru că acum morții trebuie să se îngroape singuri, bolnavii să se îngrijească singuri și nu mai trebuie să angajeze supraveghetori pentru ei. Le dau o sarcină de îndeplinit, spunându-le: „Uite, asta ai de făcut, într-o anumite perioadă de timp” și dacă nu o faci, atunci când vin după bani, în plicul unde găseau plata, găsesc un bilet care îi informează că au fost concediați. Biciul din piele, înmuiat în saramură, al sclaviei a fost înlocuit, în sclavia plătită, cu biciul foamei, un stomac gol și spatele zdrențuit al sclavului plătit, deținut de cetățeni americani, născuți liberi, suverani...”¹⁶.

Analiza lui Parsons se îndrepta către o altă fațetă a lipsei de civilizație burgheze: forța necesară menținerii relațiilor inegale create de proprietatea privată. Protejarea drepturilor proprietarilor necesita regimente de poliție și instituirea unui sistem judiciar și penitenciar elaborat. Muncitorii nu erau exploatați doar ca lucrători, ci erau obligați să cedeze o parte din salariile lor taxelor necesare menținerii instituțiilor care garantau drepturile burgheziei, așadar, muncind pentru privilegiul oprimării lor, sau cum a fost cazul lui Parsons, al suprimării lor. Atunci când această protecție era considerată inadecvată, proprietarii puteau angaja firme de securitate private, care să impună acele drepturi. „Această armată privată este sub comanda și controlul celor care zdrobesc fețele celor săraci, care țin salariile la minimul nivel al foamei”, spunea Parsons, referindu-se la ofițerii înarmați ai agenției Pinkerton, de care McCormick se folosise să împrăștie pichetele sindicaliste,

înainte de întâlnirea din Haymarket. Violența era parte integrantă din stăpânirea burgheză, indiferent unde opera. „La început, pământul și produsele sale erau stăpânite în comun, de toți oamenii. Apoi a venit schimbarea adusă de violență, furt și crimă, numită război”¹⁷.

Revenind la tema abordată de Lingg, Parsons și-a încheiat discursul adresat juriului prin a întreba ce fel de anarhie dorea burghesia să apere. Dicționarul Webster oferea două definiții termenului: „fără conducători sau stăpânitori” și, de asemenea, „dezordine și confuzie”. Parsons crezuse, înșelându-se, că prima definiție era ceea ce sprijinită prin Constituție, dar a descoperit, pe propria piele, că era, de fapt, a doua. Pentru a le diferenția, a etichetat anarhia necivilizată, evidentă „în toate părțile lumii și, în special, în această sală de judecată”, drept „anarhie capitalistă”, idee incompatibilă cu libertățile civile, „fără conducători”, sau „anarhie comunistă”.

După Comună și procesul Haymarket, anarhiștii și criticii lor au argumentat folosirea acestor două concepte ale anarhiei, definindu-le.

Socialismul anarhist

În intervalul dintre Comuna din Paris și afacerea Haymarket, anarhismul era o doctrină asociată cu o anumită critică a statului și a capitalismului și un model pentru schimbarea revoluționară, definită de o anume perspectivă asupra anarhiei. În Paris, anarhiștii au identificat un prototip pentru organizarea revoluționară privind Comuna drept o acțiune spontană a celor subjugăți de rezistență împotriva exploatării burgheze și a opresiunii guvernului. Comuna exprimase impulsul anti-autoritate, pe care anarhiștii îl legau de auto-emancipare și de tipul de federație descentralizată, pe care Marx îl respingea.

În cursul procesului Haymarket, fusese explicată gândirea din spatele impulsului anti-autoritate. Anarhiștii prezentaseră continuitatea dintre regimurile monarhice și republicane și-și

definiseră analiza ca anarhistă, folosind circumstanțele dramatice ale procesului pentru a amplifica mesajul. Capodopera lui Proudhon din 1840, *What is Property?*, începe cu descrierea sclaviei drept crimă și a proprietății drept furt. Critica Haymarket a adus acest argument în fața unei noi audiențe, într-un discurs adoptat ulterior de anarhiști. În 1942, la mult timp după moartea lui Parsons, activistul antimilitarist Frederick Lohr declara că sărăcia este „rezultatul exploatării”, și că „nu ar exista niciun fel de exploatare, dacă nu ar exista înrobire”. Din moment ce sclavia era „inseparabilă de guvernare”, de cealaltă parte a Atlanticului, Lohr concluziona că „guvernarea reprezintă sclavie organizată”¹⁸.

În special în America, anarhiștii legau opresiunea femeilor de drepturile de proprietate patriarhale și de contractele de căsătorie, adesea sub influența unor aboliționiști de marcă, precum Ezra Heywood. În lucrarea *Uncivil Liberty*, publicată în 1870, Heywood susținea că „vechiul dicton al tiraniei „Regele nu poate greși” a fost preluat de majoritatea bărbaților, care considera femeile simple accesorii. Doar prostituatele au drepturi asupra copiilor lor; „orice tată căsătorit ... prin vrere sau prin fapte, poate dispune de copilul său”¹⁹. Lucy Parsons, activistă anarhistă din Chicago, partenera lui Albert și o prezență activă în susținerea anarhiștilor executați, descria femeile drept „slave ale sclavilor”, „exploatate mult mai necruțător decât bărbații”, în modalități aparte²⁰.

Conceptul de violență a statului și război dezvoltat de Parsons a devenit la fel de răspândit. Acesta se referea atât la dreptul de a rezista tiraniei, care le fusese refuzat muncitorilor din Chicago, cât și la războiul despre care anarhiștii credeau că se desfășura național și global. În această privință, experiențele Comunei și ale afacerii Haymarket convergeau. Violența era îndreptată împotriva muncitorilor care se opuneau tiraniei, fiind folosită și în disciplinarea celor colonizați de europeni. Într-adevăr, „misiunea civilizatoare” a europenilor dăduse frâu liber burgheziei în a-și impune drepturile, după cum aflaseră comunarzii. Louise Michel,

deportată pentru implicarea în Comună, a învățat acest lucru de la poporul melanezian Kanak, întâlnit în exilul în Noua Caledonie. Revolta Kanak din 1878 împotriva francezilor fusese motivată de aceeași dorință de libertate pe care ea o căutase în evenimentele Comunei. Reflectând asupra supremației europene, se întreba care grup putea revendica superioritatea și concluziona că nu era acela al „albilor bine înarmați, care îi anihilează pe cei mai slab înarmați”²¹.

Luând în considerație starea politicii americane la comemorarea martirilor din Chicago, din 1891, Kropotkin a îmbinat modelul Comunei cu angajamentul anarhiștilor din Haymarket la lupta de clasă:

*Fiecare an din istoria mișcării sindicaliste americane a confirmat vederile fraților noștri. Fiecare grevă a devenit un război. Muncitori au fost masacrați la fiecare grevă... În fiecare an, conflictul între muncă și bani a devenit mai acut în marea republică... în timpul ultimei mari greve feroviare, s-a discutat serios dacă nu ar fi indicat să fie chemați cei 200.000 de greviști – o armată de muncitori rebeli – într-unul din statele din vest (Oregon, de exemplu), unde să fie proclamată naționalizarea pământului și a căilor ferate și să ia naștere o imensă Comună, pe teritoriul întregului stat. Nu doar un singur oraș, cum a fost în Paris, ci un întreg teritoriu, cu toate resursele sale agricole și industriale*²².

Politica anarhistă la care au contribuit Comuna și Haymarket rămânea pluralistă. Anarhiștii au înțeles posibilitățile organizației comune și implicației criticii anti-stat și anti-capitaliste, exprimate de anarhiștii din Haymarket în multiple feluri. Granițele ideologice ale anarhismului rămăseseră, de asemenea, destul de fluide, chiar și în privința marxismului. Analizele lui Bakunin și Kropotkin asupra mișcării socialiste revoluționare din ajunul Comunei tratau marxismul ca pe o formă de etatism, însă anarhiștii nu erau în totalitate antagoniști marxismului. Deși Marx și Bakunin se situau la capete opuse ale spectrului revoluționar socialist, numeroși anarhiști căutau spații dintre cele două capete. Haymarket a dat naștere unei mișcări socialiste libertariene,

chiar și azi identificată drept sinteza haymarket, sau ideea Chicago. Aceasta era construită în jurul acțiunii locale directe și a solidarității și se lega atât de organizarea sindicală, cât și de rezistența populațiilor indigene²³. Prioritatea acordată comportamentelor organizaționale a trimis în plan secund semnificația divergenței teoretice dintre personalitățile de marcă ale mișcărilor socialiste, oferind un antidot la disputele otrăvitoare care ruinaseră IWMA.

Comuna și Haymarket au introdus ritualuri în mișcarea anarhistă, ceea ce a contribuit la stabilirea unei identități anarhiste distincte. La ani de zile după evenimente, grupări anarhiste organizau comemorări anuale, la nivel global. Vladimir Muñoz menționa „ilustrații frumos colorate” din paginile centrale ale numărului din martie al publicației *El Derecho a la Vida*, din Uruguay, la a 30-a aniversare a Comune.²⁴ Haymarket a însuflețit imaginea tipului anarhistului eroid. Relatarea dramatică a execuțiilor, publicată la Paris în 1892, sublinia devotamentul de neclintit, neînfricat al condamnaților. Menționând că partenerelor li s-a refuzat permisiunea „de a-și săruta soții o ultimă dată”, relatarea continua:

Fischer a intonat La Marseillaise, iar confrății săi i-au răspuns din celulele învecinate, cântând imnul înainte de a se îndrepta spre moarte.

La 11.55, au venit să-i ridice... era imposibil să le mai prelungească suferința. Ah! Ce plăcere ar fi fost pentru cetățeni să-l audă pe oricare din ei cerând milă!

Însă frații noștri nu le-au oferit acestor mizerabili spectacolul așteptat; au mers în tăcere spre eșafod...

Parsons a început un discurs... dar gluga și lațul au pus capăt cuvintelor sale.

Spies a strigat: „Vocile noastre, camarazi, vor face mai mult prin moartea noastră decât au făcut în timpul vieții.”

„Trăiască anarhia!” a strigat Engel.

„Este cel mai fericit moment din viața mea”, a strigat Fischer...

O secundă mai târziu, trapa s-a deschis și cei patru prieteni au căzut în gol în același timp. Parsons avea gâtul rupt și abia s-a mișcat, Engel, Fischer și Spies erau în convulsii și imposibil de privit²⁵.

La întâlnirea memorială de la Holborn Town Hall, din Londra, au ajuns telegrame redactate în același spirit: din Meadow Lane, Leeds („Anarhiștii din Yorkshire își salută camarazii, celebrând Chicago. Ura pentru anarhie”), din Liverpool („oamenii mor, dar principiile trăiesc. Ura pentru revoluția socială, trăiască anarhia”), din Manchester („camarazii noștri au murit pentru ca anarhia să trăiască, spiritul lor ne va conduce spre victorie”), din Glasgow („alături în comemorarea morții martirilor noștri deși dușmanul aparent i-a înfrânt acum este triumful lor, trăiască anarhia”), din Inverness („nordul se trezește. Au trăit pentru libertate, au murit pentru libertate. Ne rămâne misiunea de a cuceri”) și din Edinburgh („să se audă vocea poporului”) ²⁶.

Panica nedisimulată a burgheziei: anarhistul ca terorist

În timp ce anarhiștii își articulau principiile teoretice și identitatea revoluționară, a apărut și un stereotip negativ al anarhistului ca cel mai înverșunat dușman al statului. Moștenirea lăsată de Comună și de afacerea Haymarket, venită la puțin timp după diviziunea mișcării socialiste în două aripi aparent distincte, una mai deschisă participării politice decât cealaltă, s-a dovedit crucială pentru anarhiști.

În Paris, loialitatea față de valorile republicane civilizate trasa limitele politicii acceptate și legitimiza anihilarea rapidă a adversarilor. Istoricul John Merriman descrie cum demonizarea comunarzilor ca fiind o gloată de murdari și leneși a grăbit omorurile din Săptămâna sângeroasă. Trădându-se ca rasiști și supremațiști virulenți ai civilizației dominante, trupele care au atacat comunarii îi comparau pe aceștia cu popoarele colonizate: nu pe de-a-ntregul oameni.

Conform lui Merriman, unul din anti-comunarzi ar fi spus că Parisul se află „în stăpânirea negrilor”. Gaston Galliffet, colonelul care și-a câștigat porecla de „ucigașul Comunei”, „punea în contrast comunarzii și arabii nord-africani”, atât pentru a evidenția atât sălbăticia, cât și necredința primilor: ca parte a aceleiași subspecii barbare, arabii erau măcar credincioși și patrioți²⁷.

În Chicago, demonizarea clasei de jos a însoțit criminalizarea anarhismului. În presă, în literatura populară și comentariile politice, au circulat numeroase referiri la bestia anarhistă și pericolul anarhist. Michael Schaack, comandantul de poliție care a condus ancheta în cazul Haymarket, a profitat de expertiza dobândită în Chicago pentru a publica o istorie internațională a „terorii roșii”. În cartierul East End din Londra, populat de unii dintre cei mai săraci cetățeni ai orașului, a identificat „o adunătură de bețivi sordizi, proscrisi din Whitechapel, care țipau și se băteau într-o mică sală din districtul lor”. Aceștia erau anarhiștii. Printre „vălătuci de fum din pipe murdare și o mie de alte cauze care făceau aerul irespirabil”, Schaack a găsit un alt grup de anarhiști, „din care o pătrime erau femei din Whitechapel, amețite și pe jumătate muiate”²⁸.

Cesare Lombroso, unul dintre criminologii de marcă ai vremii, s-a folosit de anarhiștii din Chicago pentru a dezvolta un model științific al tipului de anarhist criminal de rând. Aplicând idei ale lui Darwin despre capacitatea adaptivă a speciilor în domeniul științei sociale, Lombroso a fost inițiatorul studiului trăsăturilor faciale în analiza comportamentelor degenerative. Chiar dacă a observat unele trăsături nobile la Parsons și la Neebe, a concluzionat că toți acuzații prezentau aceleași „caractere degenerative comune criminalilor și nebunilor”, ereditare. Din închisoare, Michael Schwab contesta robustețea metodelor lui Lombroso, acuzându-l că a folosit desene ale bărbaților portretizați în cartea lui Schaack pentru a-și formula diagnosticul, nu fotografiile avute la dispoziție. Lombroso a admis că

fotografiile nu redau trăsăturile „degenerative” concludente și nu-i sprijineau concluziile²⁹. Cu toate acestea, oricât de superficiale i-au fost metodele, concluziile lui Lombroso au avut priză la public, iar protestele lui Schwab au fost ignorate. Percepția populară era aceea că anarhiștii reprezentau tipuri necorespunzătoare, un pericol pentru sănătatea și binele comunității. Prin extrapolare, anarhismul era o boală, politică, dar și socială, care necesita remediu urgent. În 1886, la anunțarea verdictului anarhiștilor din Haymarket, consulul britanic din Chicago îi spunea secretarului afacerilor externe de la Londra cât de ușurați și fericiți erau localnicii: „verdictul juriului a oferit cea mai mare satisfacție acestui oraș și districtului... Chestiunea era considerată gravă, privitor la siguranța statului și provoca multă neliniște”³⁰.

În anii de dinaintea Primului Război Mondial, percepția amenințării anarhiste a fost mai acută în autocrațiile europene. De regulă, relația dintre intensitatea represiunii anti-socialiste, corelată cu supraviețuirea sistemului feudal de proprietate funciară și revoluționari era ceva mai bună în Anglia, Franța și Elveția și mai proastă în Spania, Germania și Rusia. Campania internațională de scoatere în afara legii a anarhismului era puternic susținută de puterile imperiale, Austro-Ungaria, Germania și Rusia. Antipatia față de anarhism era variată. Tensiunile internaționale create de disponibilitatea regimurilor franceze, engleze și elvețiene de a tolera anarhiștii ca refugiați politici era rezultatul politicii de influență europene, dar și al principiului liberalismului, fapt devenit limpede în cursul secolului XIX. Regimurile liberale au devenit din ce în ce mai intolerante față de anarhiști, întărind regulile azilului politic și refuzând să recunoască statutul politic al celor care se confruntau cu extrădarea. Regimurile liberale se considerau mult mai puțin vulnerabile la presiunile revoluționare decât autocrațiile, dar reacția față de Comună și Haymarket dezvăluise cât de vehementă era agresiunea față de anarhiști. Acest lucru s-a repetat oriunde se organizau anarhiștii. Torturarea activiștilor închiși în fortăreața Monjuich, din Barcelona, în 1892, execuția

lui Francisco Ferrer în 1909, spânzurarea a 12 anarhiști japonezi pentru a fi plănuit atacul asupra Împăratului, execuția lui Joe Hill, în 1915, a lui Sacco și Vanzetti, în 1927, pentru false acuzații de crimă sunt câteva dintre cele mai cunoscute cazuri de represiune a opoziției anarhiste.

Combinăția dintre colapsul IWMA, Comună și Haymarket a plasat anarhismul dincolo de domeniul politicii obișnuite și al civilizației. Obstacolele împotriva asocierii, impuse de A Doua Internațională, evidențiau refuzul anarhiștilor de a lua în calcul participarea la politica în vigoare. Rapid, anarhismul a devenit și a rămas tipul ideal al studiilor asupra terorismului. Terorismul modern, după cum scria un analist de marcă, „a început în ultima parte a secolului XIX, ca strategie adoptată de grupurile anarhiste ... menită să înlocuiască propaganda, pentru a răspândi teroarea”³¹. Istoriile sociale au construit o relatare similară. Anarhiștii sunt percepuți ca milenariști utopici, împinși spre violență de devotamentul față de libertate³². Anarhismul simbolizează „genul de terorism violent de dragul violenței, irațional ... care pare să nu aibă un scop tactic sau strategic, dincolo de expresia pură a alienării, furiei și urii”³³.

Această percepție ostilă a anarhismului a pătruns de timpuriu în analizele ideologiei. La fel cum anarhiștii vedeau Comuna și procesul Haymarket drept momente de rezistență eroică, ce dezvăluiau tirania statului iluminat și le-a cristalizat politica, oponenții lor credeau că aceste evenimente exemplificau dimensiunea distructivă a crezului anarhist. Pe măsură ce secolul XIX se derula, eforturile anarhiștilor de a evidenția dezorganizarea și violența sistemului de stat au fost întâmpinate cu rezistență.

Trei tipuri de anarhism

Ar fi greșit să afirmăm că analiștii secolului XIX intenționau să construiască stereotipul anarhistului ca plasator de bombe, deși așa apărea în istoria lui Michael

Schaack. Conotațiile asupra iraționalității și fanatismului au dat formă primelor relatări privind anarhismul, iar încercarea de a explica destructivitatea doctrinei întârea, inevitabil, negativismul și ininteligibilitatea. Indiferent dacă analiza se axa pe acțiunile, ideile sau caracterul unui anarhist, ori pe corpusul de ideologic susținut de anarhiști, anarhismul apărea ca o ideologie deviantă. În contextul ideilor post-revoluționare, anarhismul era uneori integrat unei istorii mai lungi a milenarismului și utopianismului. Această redare a istoriei anarhismului ajută explicarea tendinței către violență fizică, sugerând că era un ciudat fenomen european.

În replică, la întrebarea „cine erau anarhiștii”, trei analiști de început, Paul Eltzbacher, Michael Schaack și E.V. Zenker, îi desemnau pe Proudhon, Bakunin și Kropotkin, deși trio-ul nu era exclusiv. Eltzbacher, un profesor de Drept devenit activist bolșevic la începutul secolului XX, a selectat șapte „deosebit de proeminente” personalități pentru a analiza anarhismul. În afară de Proudhon, Bakunin și Kropotkin, lista îi mai includea pe filosoful din secolul XVIII, William Godwin, adeptul egoismului etic, de la mijlocul secolului XIX, pe Max Stirner, adeptul lui Proudhon și al lui Stirner, pe Benjamin Tucker și pe scriitorul Lev Tostoi. Schaack, detectivul care a condus ancheta Haymarket, îl considera pe Proudhon „adevăratul părinte al anarhiei”, dar conștiincios în a-și avertiza cititorii asupra revoluționarilor responsabili de răspândirea anarhiei, a inclus-o pe listă și pe Louise Michel. E.V. Zenker, student la Drept și jurnalist activ în anii 1890, a alcătuit o listă mai lungă: Proudhon, Stirner, Bakunin, Kropotkin, Michel, foștii comunarzi Elisée Reclus și Jean Grave, precum și Charles Malato, fiul unui comunard, cărora i-a adăugat pe Carlo Cafiero și Errico Malatesta, ambii suporteri ai lui Bakunin împotriva lui Marx, în cadrul IWMA, și Severino Merlino care s-a alăturat mișcării anarhiste după colapsul Internaționalei. De asemenea, i-a mai listat și pe Tucker și scriitorul John Henry Mackay. După cum se va observa, au existat modificări în

nivelurile exterioare ale constelației create de Eltzbacher, Schaack și Zenker, însă nucleul a rămas stabil de-a lungul timpului.

Zenker i-a pus pe cei identificați în legătură cu ideologii, făcând diferența între anarhiștii comuniști și individualiști. Din perspectiva sa, Proudhon era un precursor al anarhismului. Stirner, pe care îl vedea ca adept al lui Proudhon, era un alt precursor semnificativ. Kropotkin era vocea școlii comuniste, iar Tucker, cel mai important exponent al anarhismului individualist. Anarhiștii comuniști erau mai numeroși, aici intrau: Michel, Reclus, Grave, Malato, Cafiero, Malatesta și Merlino. Pe Mackay îl plasa alături de Tucker, reprezentativ pentru școala americană, influențat de intelectuali și aboliționiști precum Stephen Pearl Andrews și Josiah Warren.

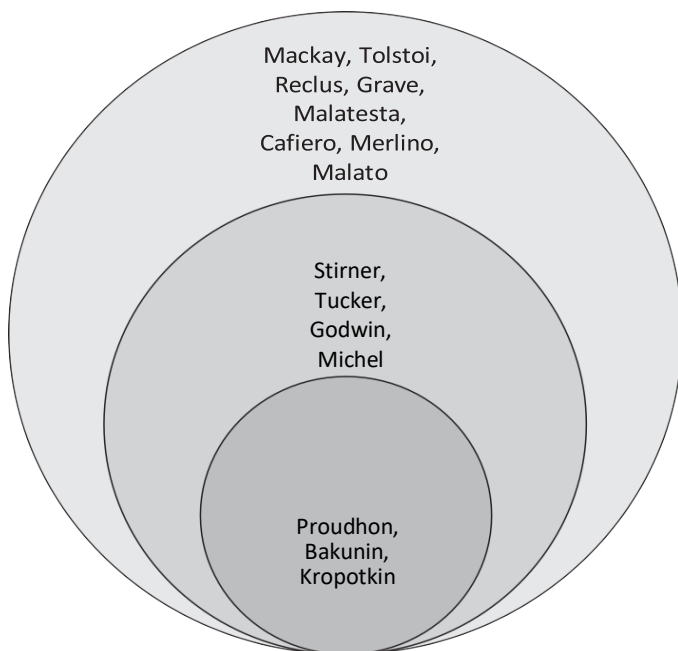

Fig. 1.1. *Personaje reprezentative ale anarhismului, care au contribuit la crearea dogmei anarhiste.*

Zenker argumenta că distanța dintre Kropotkin și Tucker era destul de mare, dar concluziona că impulsul libertarian, urmărit până la Proudhon și Stirner deosebea anarhismul de ceea ce numea „viziunea socialistă și religioasă asupra lumii” și „religia absolutului, infailibilului, omnipotentului și omniprezentului Stat”. Evocând argumentele colapsului IWMA în favoarea anarhismului, Zenker ajungea la concluzia că „tendența centralizatoare și caracterul coercitiv al sistemului de a face totul în comun, fără de care socialismul nu poate avea succes, vor fi înlocuite, natural și în mod necesar, de federalism și asocierea liberă”³⁴.

Deși analiza lui Zenker asupra individualismului și comunismului anarhist a delienat în manieră interesantă pluralismul cultural și politic al anarhismului, istoriile gândirii socialiste prezentate de el și de Schaack erau, în fapt, destul de restrânse. Schaack s-a bazat foarte mult pe lucrările cercetătorului Richard Ely, fără a-i prelua și obiectivismul. Ely a fost martorul colapsului Internaționalei și era un expert în socialismul european. În observațiile sale, el prezenta o tensiune larg resimțită între perspectivele schimbării progresiste și forța distructivă a mișcărilor decise s-o înfăptuiască. Păstrându-și obiectivismul față de anarhism, Ely l-a etichetat drept o potențială forță civilizatoare, capabilă să distrugă „instituții învechite” și să ofere „nașterea unei noi civilizații”³⁵. Prin contrast, Schaack a folosit diferențierea între forța fizică și cea morală, popularizată după revoluția franceză, pentru a explora dezvoltarea socialismului în Europa occidentală și relația anarhismului cu acesta.

Schaack vedea socialismul drept o excrescență a utopianismului de început de secol XIX al lui Etienne Cabet, Charles Fourier și St. Simon. Era o viziune familiară, folosită, într-una dintre variantele ei, de Marx și Engels în *Manifestul comunist* din 1848, pentru a marca individualitatea contribuției lor. În timp ce Marx și Engels considerau schimbarea științifică drept decisivă pentru dezvoltarea socialismului, Schaack credea că socialismul modern s-a

maturizat sub influența nihilismului rusesc, doctrina „dinamită” anti-țaristă, dar recunoscând că avea rădăcini filosofice. El îi considera pe Marx și Engels drept creierele din spatele mișcării moderne, dar refuza să includă aici și anarhismul. Acesta nu a produs gânditori de calibrul lor, avându-și rădăcinile în dogmatismul utopianiștilor și era interpretat ca un reflex nihilist, mai mult decât o filosofie. După adoptarea sa integrală în Germania, fusese exportat la Chicago. Implicațiile acestei argumentații sugerau că anarhismul european a copleșit tradițiile individualiste americane.

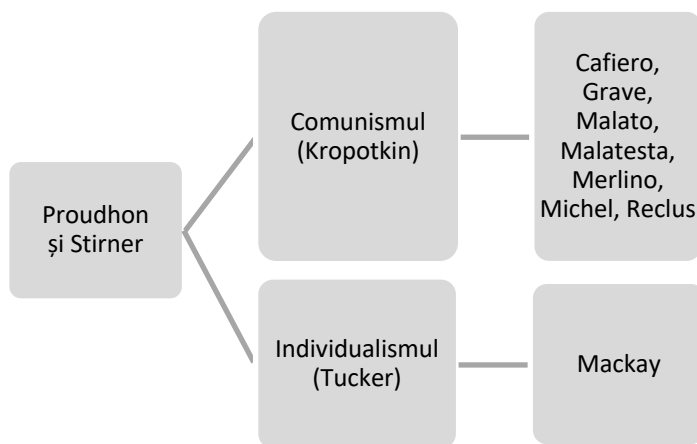

Fig. 1.2. Analiza lui Zenker asupra școlilor anarhiste, a promotorilor și exponenților lor principali.

Zenker a redat în manieră similară naivul utopianism, terorismul și milenarismul doctrinelor anarhiste în traiectoria lor istorică europeană. Începuturile se situau în preajma ereziilor Reformei, avansând până la Revoluția franceză, incluzându-i pe iacobinul „Gracchus” Babeuf și pe socialiștii utopici Fourier și St. Simon. Această perspectivă adăuga anarhismului un catastrofism demn de poveștile pentru copii, ca și o aplecare spre intrigă și secretomanie. La fel ca Schaack,